

MONUMENTS IN THE VISUAL ENSEMBLE OF THE CITY

ПАМ'ЯТНИКИ У ВІЗУАЛЬНОМУ АНСАМБЛІ МІСТА

Karlina O. M.

*PhD in History, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of World History
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Карліна О. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Пам'ятники, присвячені різним подіям та особам, здавна є частиною міського ландшафту. До поширених видів міських пам'ятників належать скульптури і скульптурні групи, а також плити з рельєфом або надписом. В архітектурному плані пам'ятники організовують міський простір, нерідко виконують роль візуального центру майдану або іншої публічної території, перетворюються в міські символи, відображаються в літературі й кіно.

Проблема оспорюваної пам'яті та існування різних поглядів на історичні події стала актуальною в сучасному світі. ХХІ століття виявилось епохою переосмислювання пам'яті. Цей процес потребує нової політики пам'яті, нового обговорення минулих подій і роздумів про їхню важливість. Переосмислення пам'яті зачепило всі види фізичного зображення пам'яті, насамперед пам'ятників. У сучасному світі є чимало різних «пам'ятей» про єдине минуле. Деякі з цих «пам'ятей» замовчуються і безпосередньо не впливають на дискусію, яка точиться в суспільстві, інші залишаються в центрі її уваги.

Візуальне представлення пам'яті важливо враховувати з декількох причин. Найперше воно доконечно впливає на суспільство. Зображуючи конкретний історичний епізод або особу, пам'ятник показує, що ця частина минулого важлива, і її треба пам'ятати. В якийсь момент у процесі осмислення історії суспільство може змінити свій погляд, але пам'ятник не може змінитися сам по собі; він закріпив початкову ідею, з якою був створений. По-друге, ідея яку пам'ятник утверджує у свідомості людей, може бути далека від істини.

Розглядаючи приклади меморіальних конфліктів і те, як наскільки легко вони розширюються, важливо вивчити меморіальну карту міста і спробувати передбачити потенційні проблеми, якщо вони виявляться.

Важливо розуміти, як працює пам'ять суспільства, і що може спонукати людей задуматися над питаннями минулого, і як ми пам'ятаємо минуле. Образи, відображені в міському просторі, так чи інакше мають соціально-комунікативний характер їх сприйняття, в тому числі й через спогад, який може викликати зображуваний об'єкт. При цьому людині не обов'язково мати особистий досвід, пов'язаний з цими образами: саме культурне середовище робить спогад можливим і емоційно забарвленим. Концепція колективної пам'яті, введена філософом і соціологом Морісом Гальббаксом, складає основу для побудови концепції пам'яті суспільства [4]. З погляду Гальббакса, індивідуальна пам'ять може опиратися на колективну для уточнення якогось спогаду, тобто індивідуальна і колективні пам'ять перетікають одна в одну. Навіть для того, щоб відновити для себе сюжети з власної біографії, людині часто приходиться звертатись до чужих спогадів. Гальбакс запропонував теорію пам'яті як ідею минулого, яка поділяється певним суспільством. Основна функція колективної пам'яті – дати члену суспільства можливість згадати і заново пережити важливу для суспільства подію, в якій він не брав безпосередньої участі. Однак колективна пам'ять або інший вид пам'яті не вказує на історичну точність.

Історик культури Ян Ассман подав нову ідею культурної пам'яті, як форми колективної пам'яті, що поділяється людьми однієї культури [1]. Культурна пам'ять не пов'язана з особистим досвідом, вона містить багато уривків пам'яті суспільства. Отже, соціальна пам'ять про минуле фрагментована і залежить від соціальних груп або окремих осіб.

Поведінка держави у меморіальному дискурсі може бути двояка: перша полягає у дозволі соціальним групам запам'ятати свою версію історії, а друга – створити єдиний наратив, який об'єднує всі події в одну велику картину минулого. Держави переважно прагнуть створити загальний історичний наратив, інколи навіть силою. Втім сила не обов'язково пов'язана в цьому контексті з насиллям. Демократичні держави розглядають конструювання єдиної історії і спільного минулого як засіб об'єднання людей однією ідеєю. Цього можна досягти історичною освітою (особливо у школах), музеями, літературою, а також пам'ятниками.

Важливо розглянути концепцію пам'ятника і виділити в ній дискусійні питання. Загальне визначення можна знайти в теорії місць пам'яті, розробленій французьким істориком П'єром Норою [3]. Відповідно до неї ділянки пам'яті – це фізичне представлення інколи

«неточної» історії, або «все те, що в очах упорядників оточене символічною аурую» [2, с. 56]. Проте таке визначення не дає повного розуміння того, чим є пам'ятники. Якщо вони представляють собою версію колективної пам'яті, то вони можуть бути неточними. Якщо ж вони представляють історію, то повинні бути правильними. У цьому випадку йдеться про розрізнення «культури пам'яті» і «культури історії» [6, с. 12].

Так виникає питання: пам'ятники повинні бути пов'язані з історією чи з пам'яттю? До прикладу, приватні пам'ятники на кладовищах повністю присвячені пам'яті. Вони мають нагадувати близьким людям про померлу людину. До певної міри цю ж мету переслідує й громадський монумент, особливо іменний пам'ятник, який має нагадувати людям про історичну особу. Проте громадські пам'ятники ще беруть участь у побудові дискурсу суспільного розуміння минулого. Культурна пам'ять також кристалізується в пам'ятниках. Отже, пам'ятник представляє собою пам'ять, яка викликає або може викликати чимало проблем.

Передусім суспільство починає сумніватися у важливості людини, представленій у вигляді пам'ятника. Адже пам'ятник своєю суттю стверджує, що все, що він репрезентує, цінне і важливе для суспільства і для історії. Однак ми знаємо, що історія завжди переглядається, історики виявляють злочини або невідповідність особи чи події, які колективна пам'ять не може захистити. Суспільство вбирає нову інформацію і починає сумніватися у важливості представленної особи або події. Адже пам'ять людей залежить від тих груп, в які вони входять, і від тих ідей та образів, якими найбільше цікавляться ці групи [5]. Тоді виникає питання: залишити пам'ятник чи треба його позбутися.

Колективна пам'ять також змінюється. Пам'ятники, як фізичне представлення старої інтерпретації історії, перестають сприйматися членами суспільства після різкого повороту в розумінні їхнього спільного минулого. Вони не можуть змінитися самі по собі, в той час як колективна пам'ять може швидко розвиватися. Пам'ятник, як фізичний об'єкт, можна залишити, зруйнувати або змінити, але це повинні зробити люди. Проблема виникає тоді, коли не всі згодні з діями щодо пам'ятника.

Пам'ятники не обов'язково відображають правду. Як символи, вони постійно використовуються для підтримки пропагандистських ідей минулого або теперішнього. Люди не завжди розуміють наміри, які ховаються за встановленням пам'ятника.

Меморіальна криза завжди ґрунтується на недорозумінні, на різному представленні історії та розумінні її людьми. Необхідно

показувати повну картину, заглиблюватися в пояснення та історичні деталі, щоб не було зіткнення між знаннями про одну подію чи особу.

Пам'ятники мають і власне історичне значення. Проте історії пам'ятників не приділяється належної уваги. Проаналізувати міський меморіальний ландшафт допоможе цифрова візуалізація пам'ятних місць у місті, яка дасть змогу об'єднати та систематизувати історичні, культурні і меморіальні дані. Базою для такої візуалізації має бути інформація про різні історичні події та осіб, пов'язаних із конкретним пам'ятником або з іншою пам'яткою. Йдеться про геолокацію пам'ятника (адрес), його історію (дата створення, історичний період), характеристику його зовнішнього вигляду (тип пам'ятника, матеріал, з якого він зроблений), пам'ятну тему (початкова класифікація подій і людей за групами). Така візуальна мапа дасть змогу відтворити цілісну картину пам'ятників і меморіалів у місті. Вона може бути основою для аналізу фахівцями політики пам'яті у конкретному місті.

Література:

1. Ассман Я. Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті; пер. з нім. Київ : Ніка-центр, 2012. 440 с.
2. Нагорна Л. Поняття «місця пам'яті» в системі memory studies. *Регіональна історія України*. 2014. Вип. 8. С. 55–74.
3. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять; пер. з фр. Київ : Кліо, 2014. 272 с.
4. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память. Тема 1 : Что такое коллективная память. *Неприкосновенный запас*. 2005. № 2–3(40–41). С. 8–27.
5. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / пер. с фр. Москва : Новое изд-во, 2007. 346 с.
6. Szpociński A. Miejsca pamięci (lieux de mémoire). *Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja*. 2008. № 4(112). S. 11–20.